

#1

MŌ TINO
FĀIKA

PEPA O FAKAMATALAGA

mō tino fāika, tino fakatau ika
mo tino `togi ika

KAIA

E fakamatala i te pepa tenei a auala e mafai o fai ke fakatumau te`fou o ika ko te mea ke:

- Tumau tena aoga mō se taimi leva
- Tumau te mo`mona o ika kae e aoga ki te ola`lei o koe pena foki mo tino e`togi ne latou

ATAFAI FAKA`LEI

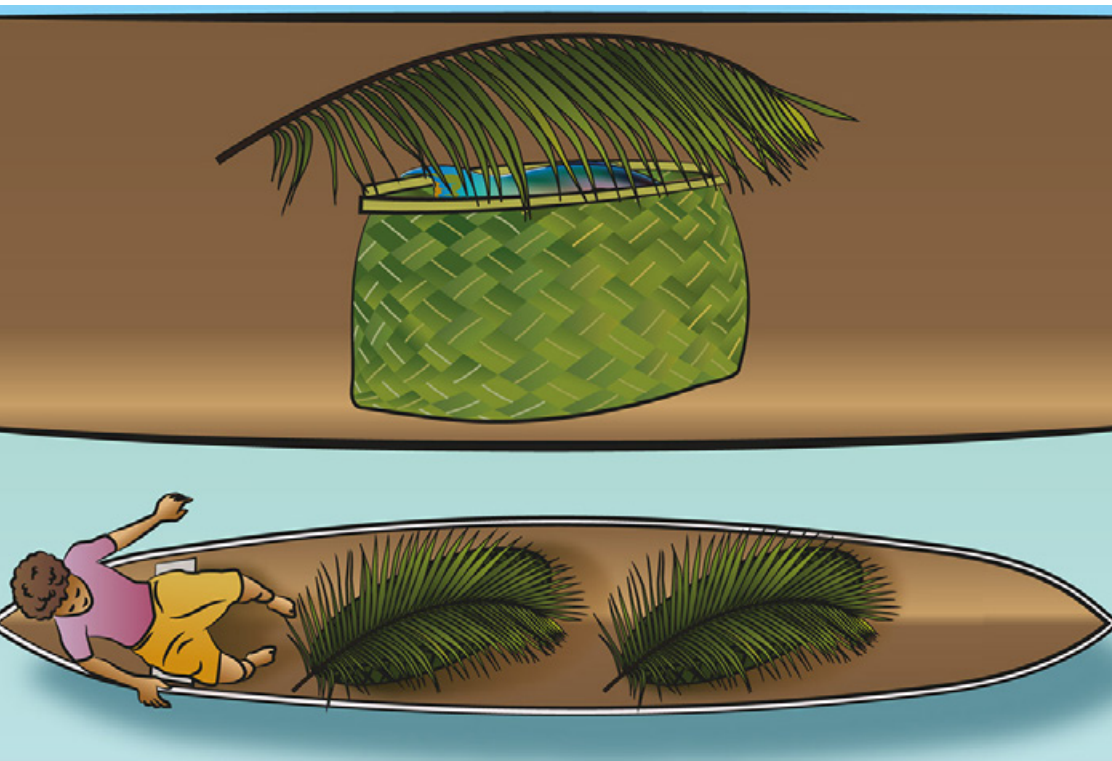
Ke ata puke faka`lei atu ki au ika i taimi katoa.

E ma`sei vave a ika mafai ne pokomālo i se mea, ma`sae olotou pakili, io me pakia`kia olotou gakau i te tinae. Ke fakafaigofie a te tausiga o ika, io me ke mo a e uliuli i te pokomālo`soko, e tāua ke tā fakavave te ika ke mate mai te kini tena ulu.

FAKA`MOKO

A tamā manu i loto i te`kano o te ika kola e fakatupu ne latou te masei ke`pala a ika e ga`lue malosi i taimi`vela.

Tausi te ika ke`moko i taimi katoa, kae faka`moko fakavave mafai ko oti ne tapale te kalaumea, fakaau kae`fulu faka`ma.

E mafai o fakatumau te mokomoko i ika mai te:

- Fakasiusu faeloa kae tuku i te malu
- Fakatoka faka`lei a ika ki loto i kati poloka`moko (`fuli ki luga te tinae mafai e seki fakaau)
- Ufi katoa te fōitino o te ika ke galo ki loto i suātai`moko.
- Fakapō`loka a ika

E tāua`ki ke tausī a ika ke`moko faeloa mai te te taimi ne`poa i ei ki te taimi e fakatau i ei ki tua.

PEPA O FAKAMATALAGA mō tino fāika, tino fakatau ikamo tino`togi ika

MŌ TINO FĀIKA

FULU KE`MA

A ika e mafai o fakamaseigina ne tamā manu fakatupu masaki e pena foki mo te lailai.

A tamā manu mo te lailai e mafai o maua:

- I luga i te ika, e pena foki i loto i tena tinae
- I kogākoga i tafa o te ika
- I luga i mea fāika
- I luga i tino

Sose koga ne fakaoga ke`fulu kae tausi i ei a ika e`tau faeloa o`fulu ke`ma, kae e`tau o`fulu fakavave mafai ko oti ne fakagasue kea`tea a ika mai te koga tena.

E se`tau o tuku atu a ika i luga i te laukele.

Ke puipui a tamā manu ma`sei mo te lailai mai te fakamasei atu kae fakaseaoga a ika mō kai:

- Fakaoga a vai`ma mo fulu ki ei a ika
- Kafai e mafai, fakaoga a poloka`fou mo faka`moko a ika
- Fakaoga a mea`ma mo tausi a ika
- Tausi ke mokomoko a ika i taimi katoa
- Pulou io me ufi faka`lei a ika i taimi katoa

- E tapu e tuku tasi a ika`mata mo ika`paku
- Tausi kae`fulu faka`ma te koga galue, e aofia i ei mea ne`kati ki ei a ika mo te koga`fulu ika
- Tausi tou foitino ke`ma
- `Fulu faka`lei ou lima ke`ma i taimi katoa
- Sa patele ki ika mafai koe e logologosala
- Tausi keatea a manu`lasi mo manu fo`liki

FAKAVAVE

Tamate, tapale te kalaumea, fakaa,`fulu ke`ma kae faka`moko fakavave au ika.

E ola vave a tamā manu, tela la taumafai ke`fulu ke`ma kae faka`moko fakavave au ika ke fesoasoani atu ke tumau te`fou, momona kae`kano`lei a ika mō se taimi leva.

A ika e`tau o avatu fakavave ki te maketi.

#2

MŌ TINO FAKATAU IKA

PEPA O FAKAMATALAGA

mō tino fāika, tino fakatau ika
mo tino `togi ika

KAIA

E fakamatala i te pepa tenei a auala e mafai o fai ke fakatumau te`fou o ika ko te mea ke:

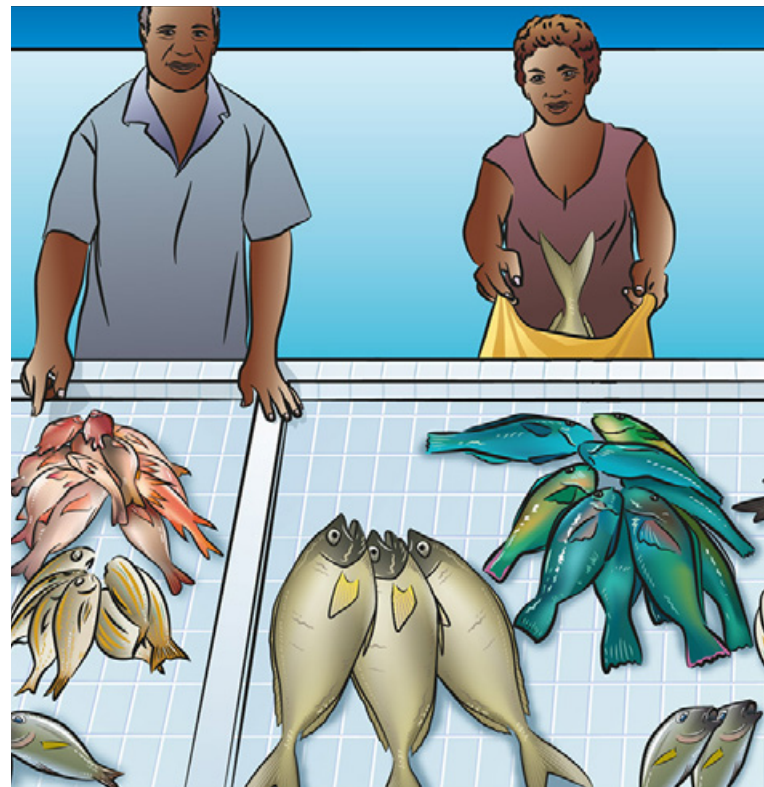
- Tumau tena aoga
- Tumau au ika i te mo`mona kae aoga ki te ola `lei o tino e`togi ne latou

ATAFAI FAKA`LEI

Ke ata puke faka`lei atu ki ika i taimi katoa. E ma`sei vave a ika mafai ne pokomālo i se mea, ma`sae olotou pakili, io me pakia`kia olotou gakau i te tinae.

- Taumafai ke fakafoliki te taimi e patele koe ki ika.
- Fakaoga faeloa naifi mata`kai mo fakaau, tapale a kalaumea pena foki ma`fulu a ika.
- Fakamautinoa ke mo a tō saitia kae pā`kia au ika i tau koga fakatau io me i te koga e tausi i ei.

FAKA`MOKO

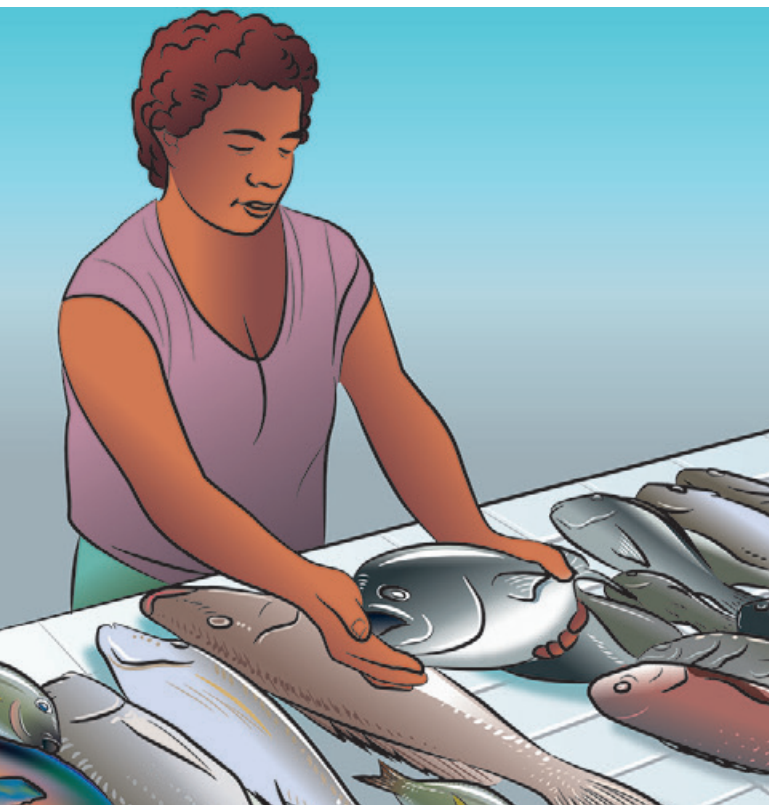
A tamā manu i loto i te`kano o te ika kola e fakatupu ne latou te masei ke`pala a ika e ga`lue malosi i taimi`vela

Tausi te ika ke`moko i taimi katoa, kae faka`moko fakavave mafai ko oti ne tapale a kalaumea, fakaau kae`fulu faka`ma.

E mafai o fakatumau te mokomoko i ika mai te:

- Fakasiusu faeloa kae tuku i te malu
- Fakatoka faka`lei a ika ki loto i kati poloka`moko (`fuli ki luga te tinae mafai e seki fakaau)
- Ufi kātoa te foitino o te ika ke galo ki loto i suātai`moko
- Fakapō`loka

E tāua`ki ke tausi a ika ke`moko faeloa i te taimi e tuku i ei i te maketi.

Te atafai faka`lei ki mea`kai mai te `tai i Fenua o te Pasefika

PEPA O FAKAMATALAGA mō tino fāika, tino fakatau ikamo tino`togi ika

#2

MŌ TINO
FAKATAU
IKA

‘Fulu ke`ma

A ika e mafai o fakamaseigina ne tamā manu fakatupu masaki e pena foki mo te lailai.

- A tamā manu mo te lailai e mafai o maua:
- I luga i te ika, mo i loto i tena tinae
  - I luga i mea fāika
  - In the surrounding area
  - I luga i tino

Sose koga ne fakaoga ke`fulu kae tausi i ei a ika e`tau faeloa o`fulu ke`ma, kae e`tau o`fulu fakavave mafai ko oti ne fakagasue kea`tea a ika mai te koga tena.

E se`tau o tuku atu a ika i luga i te laukele.

- Auala ke puipui a tamā manu ma`sei mo te lailai mai te fakamasei atu kae fakaseaoga a ika mō kai:
- Fakaoga a vai`ma ke fulu ki ei a ika
- Kafai e mafai, fakaoga a poloka`fou mo faka`moko a ika
- Fakaoga a mea`ma mo tausi a ika
- Taumafai o tausi ke mokomoko a ika i taimi katoa.
- Pulou io me ufi faka`lei a ika i taimi katoa
- E tapu e tuku tasi a ika`mata mo ika`paku
- Tausi kae`fulu faka`ma te koga`fulu ika
- Tausi tou foitino ke`ma
- `Fulu faka`lei ou lima ke`ma i taimi katoa.
- Sa patele ki ika mafai koe e logologosala
- Tausi keatea a manu`lasi mo manu fo`liki
- Faka`mao keatea a kaiga mai i ika

FAKAVAVE

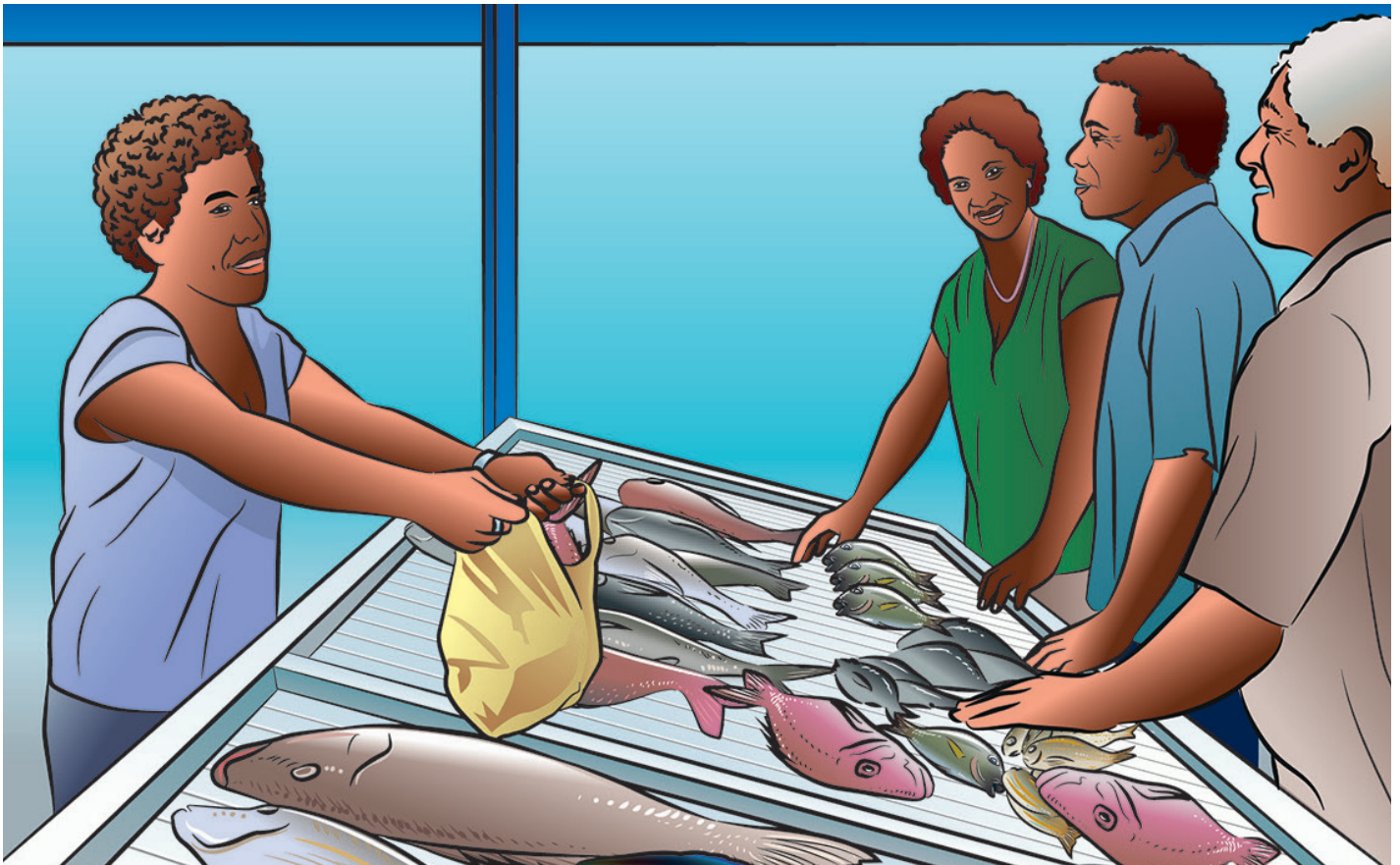
Tapale te kalaumea, fakaau, `fulu ke`ma kae faka`moko fakavave au ika.

E ola vave a tamā manu, tela la taumafai o`fulu ke`ma kae faka`moko fakavave au ika ke fesoasoani atu ke tumau te`fou, momona kae`kano`lei mō se taimi leva.

Ke fakamautinoa aka ne koe, ke mo a e tō tuku leva a ika i tau koga fakatau i te mea ma`pala. 'Mua mai, Mua ki tua.'

A te ika ne mua, e tau foki o mua o fakatau atu ki tua

Kafai e fui`togi a te ika tena ne mua, toe fakafoki ki loto i te`kula io me se paketi faka`moko

A fakamatalaga i te pepa tenei ne fakatokagina ne te Pacific Community (SPC) (www.spc.int) mo te WorldFish (www.worldfishcenter.org).

The contents of this document do not necessarily reflect the views of the European Union, the Government of Sweden or the Government of New Zealand.

Ne fakatuegina ne:

Ne fakatokagina ne:

Ne galue fakatasi mo:

#3

MŌ TINO TOGI IKA

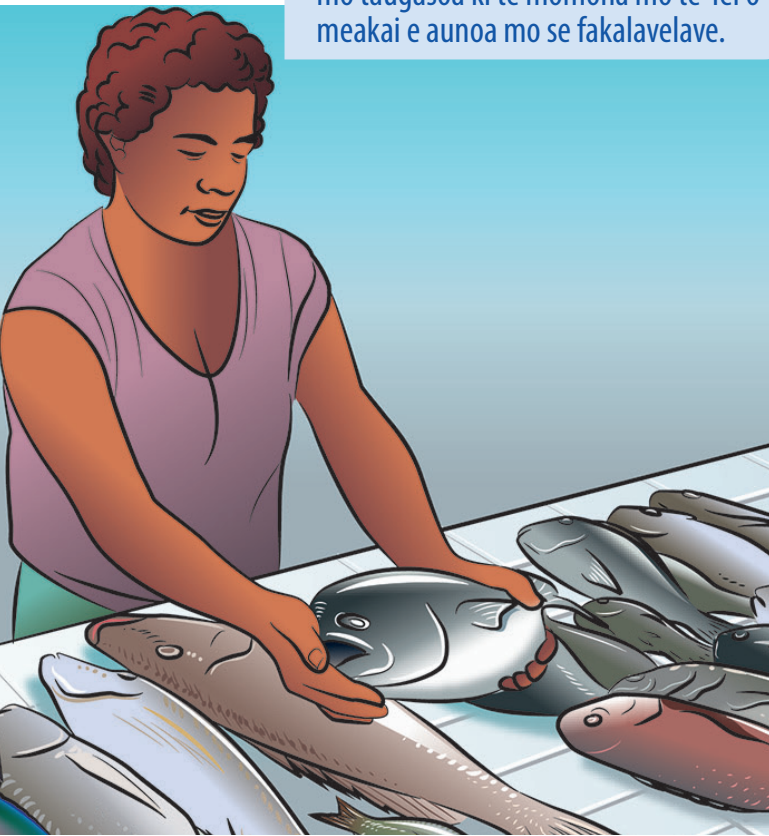
PEPA O FAKAMATALAGA

mō tino fāika, tino fakatau ika
mo tino `togi ika

KAIA

E fakamatala i te pepa tenei a auala ke fili ei ne koe te`toe ika fou mo te tausiga tau ika ke`kano`lei kae fou i te fale ko te mea ke`kai fiafia tou kāiga mo taugasoa ki te momona mo te`lei o meakai e aunoa mo se fakalavelave.

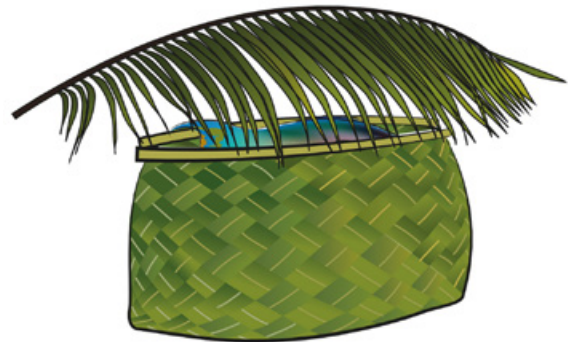
FAKA`MOKO

A tamā manu i loto i te`kano o te ika kola e fakatupu ne latou te masei ke`pala a ika e ga`lue malosi i taimi`vela.

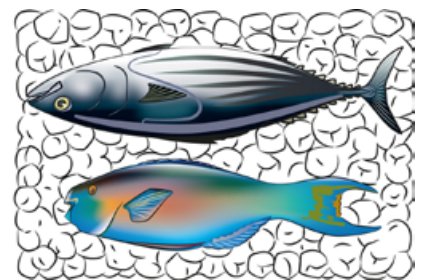
Fili a ika kola ne faka`moko fakalei i te taimi ne tuku i ei i luga i pōti e pena foki i te maketi.

E mafai o fakatumau te mokomoko i ika mai te fai o mea konei:

- Fakasiusiu faeloa kae tuku i te malu

- Fakatoka faka`lei a ika ki loto i kati poloka`moko mafai e mafai
- Ufi kātoa te foitino o te ika ke galo ki loto i suātai`moko.
- Fakapō`loka

ATAFAI FAKA`LEI

Fili a ika kola ne tausi faka`lei atu ki ei.

E ma`sei vave a ika mafai ne pokomālo i se mea, ma`sae olotou pakili, io me pakia`kia olotou gakau i te tinae. Sa fili a ika kola e:

- Ma`sae olotou pa`kili
- Se gali te`lanu
- Tō mā`lū kae pakia`kia a`kano
- Lavea ne koe a gakau o te ika

E tāua`ki foki ke taumafai koe o fakatumau te`moko o au ika i tou auala ki te fale, io me taumafai ke na oko vave koe ki te fale i au ika ma se`moko.

Te atafai faka`lei ki mea`kai mai te `tai i Fenua o te Pasefika

PEPA O FAKAMATALAGA mō tino fāika, tino fakatau ikamo tino`togi ika

#3

MŌ TINO TOGI IKA

FULU KE`MA

TE FAKASOLOGA O MEA E `TAU O FAI

A ika e mafai o fakamaseigina ne tamā manu fakatupu masaki e pena foki mo te lailai.

A tamā manu mo te lailai e mafai o maua:

- I luga i te ika, mo i loto i tena tinae
- I kogākoga i tafa o te ika
- I luga i mea fāika mo nisi mea ne pa`tele ki te ika
- I luga i tino

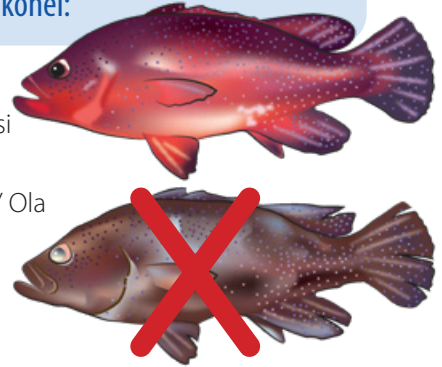
`Togi au ika mai koga fakatau kola e tausi faeloa ke`ma.

A te tino fakatau ika`lei e:

- Fakaoga a vai`fou mo`fulu a ika
- Fakaoga a poloka`fou mafai e mafai, ke faka`moko ki ei a ika,
- Fakaoga a mea`ma mo tausi a ika
- Taumafai faeloa o tausi a ika ke`moko
- Pulou io me ufi faka`lei a ika i taimi katoa
- Se talia ne ia ke tuku tasi a ika`mata mo ika`paku
- Tausi tena koga galue fakatasi mo so se koga e mafai o pa`tele ki ei a ika ke`ma.
- Tausi olotou foitino ke`ma.
- `Fulu olotou lima mo nisi mea e fakaoga ne latou ke`ma i taimi katoa
- Se pa`tele ki ika mafai e logologosala
- Tausi keatea a manu`lasi mo manu fo`liki
- Tausi keatea ne ia a kaiga mai i ika
- E se tuku ne ia a ika ki luga i te laukele

Te ika fou e isi a fakailoga konei:

- E `kula `ki ana filaumea
- E se manogi `kola malosi
- E tumau a te`lanu o ia
- E foki te `kano ma `tao / Ola
- E maina kae `mā `ki a mata o ia

FAKAVAVE

Te taipola tenei e fesoasoani atu kia koe ke filifili faka`lei ne koe a ika kola koi`fou kae aoga:

E ola vave a tamā manu, tela la taumafai ke tumau te `moko i au ika, mo te fakavave atu o koe ki te fale ka fesoasoani atu ke tumau te `fou, momona kae `kano `lei au ika mō se taimi leva.

Fakatoka ke na kai io me fakaoga au ika koi tuai o ma`sei.

	`Lei `ki	`Lei	`Feoloolo	Se `Lei	Ma `sei
Kalaumea	`Kula `ki	Lanu kula	Lanu Piniki	Lanu Kākī	Lanu Kākī `mafa
Manogi	E pela mo te tai	Seai	`Kola	Saumia/ `Leva/ Manogi ū	`Pala
Foliga	Lanu mainaina	Lanu se gali / Uliuli	Laukenakena	Lanu ūsi	Pakia `kia, uli `ki
Kanofi	E foki te `kano ma `tao / Ola	E foki te `kano ma `tao / Ola	E `koko ma `tao / Ko `pala	Malū	Malū `ki
Mata	`Mā	`Mā kae `toto malie	`Kefu kae `toto malie	`Kefu kae ko `poko a mata	`Kefu `ki kae ko `poko a mata
`Lanu	Maina `ki	Maina	Matafitafi	Se gali / Uliuli	Patū`tutu

#4

TE UIGA O TE ALA FAKA`MOKO

PEPA O FAKAMATALAGA

mō tino fāika, tino fakatau ika

mo tino `togi ika

KAIA

A te tausi o ika ke `moko i taimi katoa e fakafoliki i ei a galuega a tamā manu foliki o fakama`sei a ika.

A te fakamautinoa aka me i vaega takitasi o te ala faka`moko e fakataunu ka fai ei ke fakatumau ne koe te `lei mo te `kano `fou o au ika i se taimi leva, kae se taumate ka sela atu ne koe i se `togi lasi.

E fakamatala i te pepa tenei a te uiga o te ala faka`moko, e pena foki mo auala faigo`fie ke fakagalue.

SEA

A te ala faka`moko e aofia i ei a vaega takitasi kola e `tau o fai ko te mea ke tausi a ika ke `moko mai te taimi ne `poa i ei, ke oko ki te taimi e sela ki tua

Tausiga o ika ke `moko (pili ki te 0°C mō ika `fou, kae -18°C mō ika pō`loka) i vaega kese`kese o te faka`mokoga tenei e fakaigoa ki te `taofi `mau ki te ala faka`moko. Kafai se fai ne koe, ka lasi te avanoaga ke ma`sei vave au ika kae ka mafai foki o pokotia kae poisini a tino `togi ika. E `tau o saga atu faka`lei ke tumau a te `moko o ika i tulaga kese`kese konei:

- Taimi koi ola a ika i luga i te pōti
- Fakamokomokoga o ika i luga i te pōti
- Taimi e avaka a ika i te uāfu
- Taimi e ave ei ki te tino fakatau ika
- Taimi e fakaasi atu i te maketi
- Taimi e `togi a ika ne tino

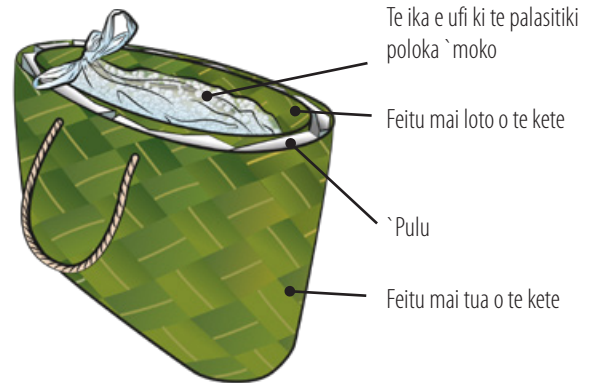
PEFEA

E mafai o fakatumau te mokomoko i ika mai te:

- Fakatoka faka`lei a ika ki loto i kati poloka `moko (faka`tau faka`lei ke fealofani te uke o poloka mō ika)
- Ufi katoa te foitino o te ika ke galo ki loto i suātai `moko (se palu tela e aofia ei a suātai mo poloka).
- Fakapō`loka
- Fakasiusiu faeloa kae tuku i te malu

Kafai e seai se aisa i luga i tou vaka, e mafai o fakaoga se `kula io me se paketi `moko io me ne suātai mokomoko ke fakamokomoko ki ei a ika.

Kafai e mauagatā se `kula io me se paketi faka`moko, e mafai o fakaoga se kete tela ne `laga feitulua.

I vaega takitasi o te ala faka`moko, fakamautinoa aka se tino e tokotasi ke tiute ne ia me i te ala faka`moko tenei e fakagalue i taimi katoa (t.u. [tena uiga] a ika `fou ke tausi i te `moko tela e pilipili ki te 0°C, kae ko te ika poloka ke nofo tena `moko ki te -18°C)

PEPA O FAKAMATALAGA mō tino fāika, tino fakatau ikamo tino`togi ika

FULU KE `MA

TE UIGA O TE ALA FAKA`MOKO

E mafai foki loa o isi ne tamā manu mo lailaiga i te taimi e `moko i ei a ika.

A tamā manu mo te lailai e maua:

- I luga i te ika, mo i loto i tena tinae
- I kogākoga i tafa o te ika
- I luga i mea fāika
- I luga i tino

I vaega takitasi o te ala faka`moko, masau o:

- Fakaoga a poloka `fou mo faka`moko a ika
- Fakaoga a poloka `fou mo faka`moko a ika
- Fakaoga a mea `ma mo tausi a ika

- Pulou io me ufi faka`lei a ika i taimi katoa
- Sa tuku tasi a ika `mata mo ika `paku
- Tausi te koga galue fakatasi mo so se koga e mafai o patele ki ei a ika ke `ma.
- Tausi tou foitino ke `ma
- `Fulu faeloa ou lima mo mea fāika ke `ma i taimi katoa.
- Sa patele ki ika mafai koe e logologosala
- Tausi keatea a manu `lasi mo manu fo`liki
- Faka`mao keatea a kaiga mai i ika
- Sa tuku a ika ki luga i te laukele.

FAKAVAVE

E ola vave a tamā manu, tela la taumafai o ave fakavave au ika ki te koga e ave ki ei, e pena foki i sose taimi o te ala faka`moko. Ko te foliki o te taimi ne fakaoga ke aveave, tausi io me fakaasi atu i ei a ika ke `togi, ko te `lei tena.

Te taipola tenei e fesoasoani atu kia koe ke filifili faka`lei ne koe a ika kola ko`fou kae aoga:

	`Lei `ki	`Lei	`Feoloolo	Se `Lei	Ma`sei
Kalaumea	`Kula `ki	Lanu kula	Lanu Piniki	Lanu Kāki	Lanu Kāki mafa
Manogi	E pela mo te tai	Seai	`Kola	Saumia/ `Leva/ Manogi ū	`Pala
Foliga	Lanu mainaina	Lanu se gali / Uliuli	Laukenakena	Lanu ūsi	Pakia`kia, uli ki
Kanofi	E foki te `kano ma `tao / Ola	E foki te `kano ma `tao / Ola	E `koko ma `tao / Ko `pala	Malū	Malū `ki
Mata	`Mā	`Mā kae `toto malie	`Kefu kae `toto malie	`Kefu kae ko `poko a mata	`Kefu `ki kae ko `poko a mata
`Lanu	Maina `ki	Maina	Matafitafi	Se gali / Uliuli	Patū`tutu

TE FAKASOLOGA O MEA E `TAU O FAI

Kafai e taofi `mau faeloa koe ki te ala faka`moko, tausi au ika ke `ma, kae fakaga`sue fakava`vave, au ika ka tumau i te `fou kae `lei i te kai.

#5

PEPA O FAKAMATALAGA

TE FAKAPŌ `LOKA O IKA

mō tino fāika, tino fakatau ika

mo tino `togi ika

KAIA

Kafai e po`loka kae pa`keke a ika, a galuega a tamā manu fakamasei ki ika e mafai o tuai io me ko fakaseai kātoatoa atu.

Ko tena uiga, a ika po`loka e mafai o tausi mō se vaitaimi leva (i nisi taimi, mō masina e uke), kae ka faigofie foki te aveave ki koga `mao e aunoa mo ne fakamaseiga e oko ki ei.

E fakamatala i te pepa tenei, a auala ke fakatoka au ika ke fakapo`loka faka`lei, kae ke fakamautinoa aka foki me e se olo o ma`sei mafai ko po`loka.

SE A

E iloa ne koe me ko poloka `lei a te ika mafai a vai katoa i loto i tena foino ko pā`keke kae pō`loka.

E tolu a vaega tāua o te fakapolokaga o te ika ke `lei:

1. A te `moko e `tau o tukuifo fakavave ke nofo i te -1 tikulī i te fua `moko
2. Ke tumau te `moko i te -1 tikulī mō se vaitaimi ko te mea ko vai katoa i loto i te ika ke olo o pā`keke (a tamā manu koi mafai e iloa o ola i te taimi tenei, tela la e tāua `ki ke tuku ifo fakavave te `moko)
3. I te taimi e iloa ko pā`keke a vai i loto i te foino o te ika, a te `moko ka toe fanaifo ki lalo ke fakapā`keke aka a nisi vai.

PEFEA

Kafai ko pakeke `lei te ika, e `tau o tausi i loto i se aisa tela e tumau tena `moko i se -30 tikulī.

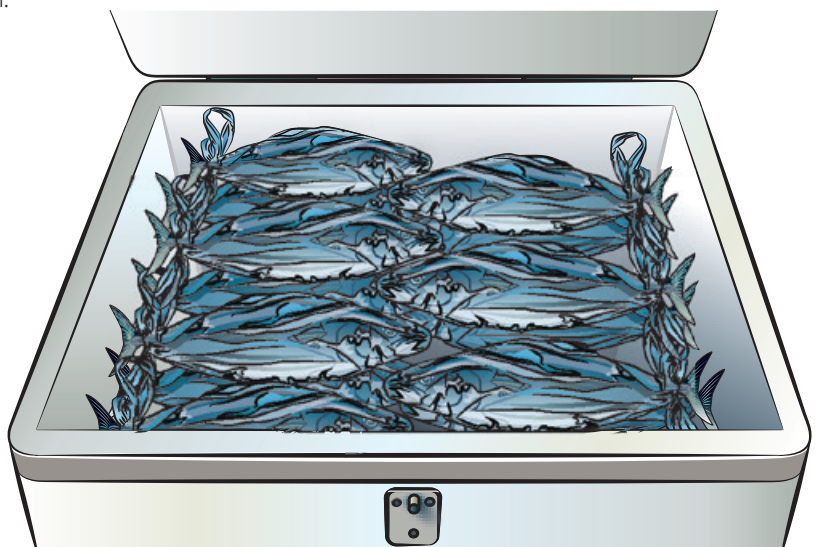
Mō aisa kola e fakaola ki te sola 12V/24V kae e se mafai o fakapoloka faka`lei i ei a mea, e `tau o seti faka`lei a te `moko o te aisa tenei ke fetau i `lei mo te `tau o te aso, taimi o te aso, te malosi o te patule e pena foki loa mo te uke a mea i loto i ei. E se mafai o tuku leva a ika mafai e seai se `moko.

A ika pō`loka e `tau o tukutuku faka`lei ko te mea ke isi se afusaga `moko i vāsia o ika takitasi, kae ke mafai foki o fai-gofie te fakagasuesue.

IKafai e se fano `lei te afusaga `moko i vāsia o ika, e mafai o se tumau te `moko mō ika katoa, tela e mafai ei o ma`sei a nisi ika, e ui loa e tuku i loto i te aisa. E mafai o fakaoga ne koe ne tamā potu lakau ke fakavāvā ki ei a ika pō`loka.

Fai se fakatokaga masani ke fakamau faka`lei te leva o ika pō`loka, kae ke muamua o fakatau a ika kola ko leva i loto i aisa.

Kafai ko oti ne malū se vaega io me ko te ika katoa tela ne fakapoloka, sa toe fakapolokagina. Kafai e toe fakapoloka, ka isi se avanoaga ke poisini a meakai mai ei.

PEPA O FAKAMATALAGA mō tino fāika, tino fakatau ikamo tino`togi ika

TE FAKAPŌ `LOKA O IKA

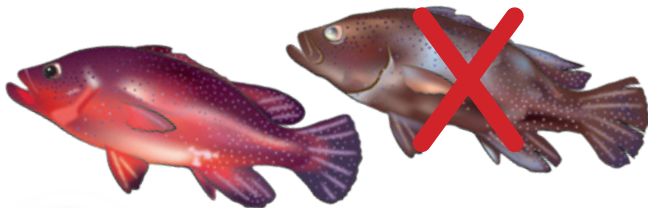

ATAFAI FAKA`LEI

Ke ata puke faka`lei atu ki ika i taimi katoa.

Ka faigata te fakapoloka mo te tausi atu ki ika mafai ne `pokomālo, pakia`kia io me ko ma`sae a tinae.

- Taumafai ke fakafoliki te taimi e puke atu koe ki ika.
- Fakaoga naifi mata`kai mo fakaau, tapale a filaumea (kalaumea) mo te `fuluga o ika
- Fakamautinoa ke mo a e pakia`kia a ika i te taimi e fakatoka, ufi io me tausi i ei

`FULU KE `MA

E ui a te fakapolokaga o ika e mafai o fakafoliki i ei a galuega fakamasei a tamā manu, kafai ne lailai kae fakamaseigina a te ika ne tamā manu koi tuai o fakapoloka, e se `lei e iloa mafai e fakamalū te ika tena o kai.

A tamā manu mo te lailai e mafai o maua:

- I luga i te ika, e pena foki i loto i tena tinae
- I kogākoga i tafa o te ika
- I luga i mea fāika
- I luga i tino

Sose koga ne fakaoga ke `fulu kae tausi i ei a ika e `tau o `fulu faeloa ke `ma, kae e `tau o `fulu fakavave mafai ko oti ne fakagasue kea`tea a ika mai te koga tena.

E se `tau lele e iloa o tuku atu a ika ki luga i te laukele.

Auala ke puipui a tamā manu ma`sei mo te lailai mai te fakamasei atu kae fakaseaoga a ika mo kai:

- Fakaoga a vai `ma ke fulu ki ei a ika
- Fakaoga faeloa a poloka `fou mo faka`moko a ika
- Fakaoga a mea `ma mo tausi a ika
- Taumafai o tausi ke mokomoko a ika i taimi katoa
- Pulou io me ufi faka`lei a ika i taimi katoa
- Sa talia ke tuku tasi a ika `mata mo ika `paku
- Tausi kae `fulu faka`ma te koga `fulu ika
- Tausi tou foitino ke `ma
- `Fulu faeloa ou lima ke `ma i taimi katoa
- Sa patele ki ika mafai koe e logologosala
- Tausi keatea a manu `lasi mo manu fo`liki
- Faka`mao keatea a kaiga mai i ika

FAKAVAVE

E ola vave tamā manu, tela la palani faka`lei ke fakafoliki te taimi e avaka ei a ika mai te tai o fakapoloka.

Ko te foliki o te taimi ne fakaoga ke aveave, tausi io me fakaasi atu i ei a ika ke `togi, ko te `lei tena.

Ke fakatumau te mata `fou o ika, e `tau faeloa o fakapoloka fakavave. A te fakapoloka malielie o te ika, e fai ei ke tō `lasi a kati poloka i loto i te ika tela ka fai ei ke masei a te `kano.

MANATU TĀUA

A te ika tela ne masei koi tuai o fakapoloka, e se fano o `lei mafai e fakapoloka. Fakapoloka fua a ika kola ne atafai faka`lei kae i se auala `ma.

A te fakapoloka e mafai o faka`lei aka i ei te tulaga o nai ika. Nisi e mafai o `kano ma`lō, se mata `fou, io me ka elo ne fai ne te sinu o te ika.

Ke puipui te ika mai te `kano malō, fakaoga mea ufi, io me ufi ki lalo i vai `moko ke mata fou, kae laku atu kati poloka ki ei mo puipui.

Ke puipui a sinu o ika ke mo a e ma`nogi, ke ufi faka`lei ke mo a e oko te ea ki te `kano, kae tausi atu i se koga `moko `ki (tela e `tau o nofo ki se -30 tikulī te `moko). E se gata i ei, a ika kola e `vaga, kae `kano `kena a faigata o ma`nogi a olotou sinu.

